

Tid för teckenspråk

Utredning om teckenspråkig läsning

Tid för teckenspråk

Utredning om teckenspråkig läsning

Upplysningar om innehållet:

© Myndigheten för tillgängliga medier, 2013

Tillgänglig via:

ISBN: 978-91-981060-4-6

Text: Helena Söderlund

Foto: omslag: Plainpicture; sid 10, 16: Fotograftina; sid 29: SDR

Formgivning: Gudfar

Layout: Marita Forsberg

Tryck: Elanders, 2013

Förord

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, är en statlig myndighet vars uppdrag är att ge människor med läsnedsättning tillgång till de medier de behöver på det sätt som passar dem. MTM:s vision är ett samhälle där alla medier är tillgängliga.

Målgruppen för myndighetens tjänster och produkter är personer med läsnedsättning. Denna mångfacetterade grupp bedöms omfatta minst 6 % av befolkningen i Sverige.

Inom målgruppen finns personer med synnedsättningar, dyslexi, kognitiva funktionsnedsättningar, rörelsehinder, döva, personer med utvecklingsstörning, afatiker – för att nämna några. Målgruppens behov av tillgängliga medier gäller allmän litteratur, studielitteratur för universitet och högskola, läromedel, dagstidningar, tidskrifter, texter för språkträning, med mera.

Under 2000-talet har verksamheten utökats och myndigheten har idag även som uppdrag att i samverkan med bibliotek och tidningsföretag tillgängliggöra litteratur och dagstidningar för personer med läsnedsättning. Dessutom har myndigheten uppdrag gällande kulturtidskrifter, tjänster för synskadade och teckenspråkig litteratur.

Idag har MTM ett uppdrag att främja teckenspråkig litteratur. MTM förvärvar och erbjuder via mediawebben Legimus de titlar på teckenspråk som Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ger ut. Genom de kontakter med intresseorganisationer som myndigheten haft de senaste åren vet vi att behovet av teckenspråkig litteratur är stort. I MTM:s budgetunderlag för åren 2014–2016 aviserade myndigheten att en utredning skulle göras under 2013, som nu resulterat i denna rapport.

Rapporten redovisar bland annat en kartläggning av tillgången till litteratur idag, användargruppen, produktionsförutsättningar och lämnar ett förslag på finansiering av litteraturproduktion. I rapporten redovisas synpunkter från förlag, intresseorganisationer, läsförmedlare och enskilda.

Rapporten är ett underlag till den hemställan om ett nytt uppdrag att producera teckenspråkig litteratur, som MTM lämnar till regeringen i september 2013.

Utredningen har genomförts av Helena Söderlund.

Johanneshov i september 2013

Roland Esaiasson
Generaldirektör
Myndigheten för tillgängliga medier

Innehåll

6	Sammanfattning
6	Syfte
6	Produktion av litteratur
6	Projektet Text till teckenspråk
7	Kompetens på MTM
7	Referensgrupp
7	Styrdokument
7	Ekonomi
8	Inledning
9	Syfte
11	Kapitel 1 - Bakgrund och läget idag
11	Vikten av läsning
12	Tidigare utredningar
12	Utbudet av litteratur
13	Kapitel 2 - Definitioner och förklaringar
13	Teckenspråk - dövas första språk
13	Lånade tecken till talad svenska
14	Teckenspråkig bok
14	Talböcker och ljudböcker
14	Tolkning och översättning
14	Döva
15	Personer med dövblindhet
15	Hörselskadade
15	Gränsen mellan döva och hörselskadade
15	Cochleaimplantat (CI)
15	CODA-barn
	- hörande barn till döva föräldrar
17	Kapitel 3
	- Metod och medverkande i utredningen
17	Förlag/företag
17	Läsförmedlare
17	Intresseorganisationer
18	Begränsningar
19	Kapitel 4 - Medverkande och deras synpunkter
19	Förlag eller företag
20	Läsförmedlare

20	Intresseorganisationer
21	Diskussionsdag
23	Kapitel 5 - Målgruppen teckenspråkiga läsare
23	Målgrupper med funktionsnedsättning
24	Målgrupper utan funktionsnedsättning
25	Kapitel 6 - Ytterligare uppdrag
25	Text till teckenspråk (TTT)
26	Tidskrifter
26	Nämnd eller referensgrupp
27	Kapitel 7 - MTM:s styrdokument
27	Förordning 2010:769 med instruktioner
27	Budgetpropositionerna
29	Kapitel 8 - Andra styrdokument
29	Bibliotekslagen (1996:1596 - gäller fram till 31 dec 2013)
29	Lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (1960:729)
29	Språklag (2009:600)
30	FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
31	Kapitel 9 - Myndigheters och mediers ansvar
31	Kulturrådet, KUR
31	Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM
32	Språkrådet
32	Stockholms universitet
32	SVT, UR och TV4
33	Kapitel 10 - Utredningens övervägande
33	Slutsats
33	Kompetens hos MTM
34	Årligt finansieringsbehov
35	Bilaga
35	Deltagare i utredningen
37	Referenser

Sammanfattning

Syfte

Myndigheten för tillgängliga medier har från och med 2011 ett uppdrag att främja teckenspråkig litteratur. Syftet med den här rapporten är att ta fram förslag och kostnader för att påbörja en regelbunden utgivning av teckenspråkig litteratur. Utredningen har också analyserat projektet Text till teckenspråk för att se över möjligheten att göra verksamheten permanent.

Produktion av litteratur

Behovet av teckenspråkig litteratur är mycket stor men starkt eftersatt. Teckenspråket blev erkänt som språk 1981, tekniken med videoapparater kom igång mer allmänt först på 1980-talet. Dessutom är det en dyr verksamhet. Utbudet är litet och därför tämligen okänt. Ytterligare orsaker redovisas i rapporten.

Det finns ingen regelbunden utgivning av teckenspråkig skönlitteratur eller populära faktaböcker. Det behövs mycket mer litteratur på teckenspråk för att uppnå ett grundutbud. Av de drygt 100 – 150 titlar som idag finns är de flesta barnböcker. Rapporten visar dock att man måste satsa på att erbjuda litteratur till flera åldersgrupper. Unga och vuxna teckenspråkiga döva behöver lika mycket litteratur och text tillgängliggjort på teckenspråk som barn.

Vikten av att nya, populära böcker på teckenspråk ges ut medan de fortfarande är populära har poängterats. Men det bör inte bara finnas översatta teckenspråkiga böcker. Även litteratur som är direkt författad på teckenspråk har efterfrågats.

Det finns idag inte förutsättningar att årligen producera någon större mängd titlar eftersom det är få förlag/företag som arbetar med teckenspråkig produktion. Det tar tid att utföra arbetet så de förlag/företag som finns kommer inte att ha kapacitet att producera så många böcker om året, som skulle vara önskvärt. Dessutom är kostnaden ganska hög om man jämför med andra typer av tillgängliggjord litteratur.

Av olika skäl, inte minst ekonomiska, är det viktigt att produktionen av teckenspråkig litteratur görs med hänsyn tagen till undantaget (17§) i upphovsrättslagen.

Projektet Text till teckenspråk

Projektet *Text till teckenspråk*, som drevs av Sveriges Dövas Riksförbund, var en tjänst som tillgängliggjorde korta texter till teckenspråkiga privatpersoner. Projektet bedrevs fram till hösten 2012. En permanentning av verksamheten är angelägen och MTM ser det som naturligt att den införlivas i myndighetens individuella service till användare. Tjänsten är jämförbar med Punktskriftstjänsten inom MTM.

Kompetens på MTM

Ett ansvar för utgivning av teckenspråkig litteratur innebär ett för MTM nytt område som kommer att kräva ny kompetens. Utredningen fastslår att det måste finnas teckenspråkskunnig personal som då blir en direkt kanal mellan myndigheten och målgruppen. När det gäller den tekniska kompetensen vid framställning av litteratur bedömer utredningen att den finns hos de förlag/företag som deltagit i utredningen. Det måste dock också finnas en teknisk kompetens inom myndigheten som är väl förtrogen med den här typen av media.

Referensgrupp

En referensgrupp behöver bildas med representanter från teckenspråkiga områden. Det är viktigt att det finns teckenspråkiga döva med i en sådan referensgrupp.

Styrdokument

Ett uppdrag för MTM att producera teckenspråkig litteratur innebär en förändring av myndighetens instruktion.

Ekonomi

Projektet *Text till teckenspråk* har i sin slutrapport redovisat verksamhetens kostnader. Utredningen bedömer att 2 miljoner kronor är en rimlig kostnad för den verksamheten.

En produktion av teckenspråkig litteratur är svårare att bedöma. Utgivningen kan inte bli så stor. Dock är det en kostsam verksamhet. I betänkande *Teckenspråk och teckenspråkiga* (SOU 2006:54) fanns ett kostnadsförslag. 7 miljoner kronor borde anslås till teckenspråkig litteratur- och biblioteksverksamhet varav 5 miljoner skulle användas till produktion. Utredaren menar att det, som föreslogs för sju år sedan, inte räcker idag. 8 miljoner kronor bör avsättas för litteratur.

Inledning

MTM:s uppgift enligt instruktionen (2010:769) är att främja teckenspråkig litteratur. Verksamheten har i första hand inriktats på att bygga en infrastruktur för inleverans av teckenspråkiga titlar i DVD-format från Specialpedagogiska skolmyndigheten, katalogisera dessa och göra dem tillgängliga för sökning och nedladdning via webbaserade katalogen Legimus. I arbetet ingår även informationsinsatser till förmedlare i landet.

I budgetpropositionen för 2011 föreslås att från och med detta år 1 401 tkr ska överföras från utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg till Talboks- och punktskriftsbibliotekets anslag, för att stärka teckenspråkig litteratur och samarbete med Resursbibliotek för döva i Örebro.

I MTM:s budgetunderlag 2014-2016 (A2013/94) aviserar myndigheten en utredning under 2013 för att beskriva hur ett vidgat uppdrag inom teckenspråksområdet kan se ut.

Syfte

Syftet med denna rapport är att utifrån den nuvarande skrivningen i instruktionen beskriva området och ta fram förslag och kostnader för att påbörja en utgivning av teckenspråkig litteratur med start budgetåret 2015.

Utredningen lämnar också förslag på en permanentning av verksamheten som bedrivs inom projektet Text till teckenspråk.

MTM:s utredare Helena Söderlund har på myndighetens uppdrag tagit fram denna rapport som ger en beskrivning av bland annat nuläge, definitioner samt målgrupperna – vem/vilka behöver teckenspråkig litteratur.

Bakgrund och läget idag

Vikten av litteratur och läsning betonas ofta. Det gäller att börja så tidigt som möjligt med att ge barn läsoplevelser. Detta är experterna eniga om. Det handlar om att utveckla språk och ordförråd, om att få upplevelser och kunskap.

Vikten av läsning

Under sin skoltid ökar normalt barnets ordförråd från 5 000 till 50 000 ord, enligt läsforskare i Sverige och Europa. Det börjar med man får att höra sagor via högläsning för att sedan lära sig läsa själv. 80 % av det ökade ordförrådet sker via skriftspråket, menar forskarna. All forskning har gjorts på hörande, talande personer. Har man svårt att läsa tryckt text finns möjlighet att bli läsare via talböcker och ljudböcker.

Som döv och teckenspråkig bör man ha samma rätt till läsoplevelser och möjlighet att utveckla sitt teckenspråk via litteratur. Har man svårt att läsa tryckt text som teckenspråkig döv behöver man böcker och annan text tillgängliggjort på teckenspråk. Faktum är att även om man som teckenspråkig döv kan läsa och skriva svenska perfekt vill eller måste man ibland ta del av föreläsningar under utbildningar eller föredrag av olika slag. Det är då oftast teckenspråktolkning som gäller för att man ska kunna ta till sig informationen.

Inom språkforskning talar man om olika språknivåer. Nivå 1 benämns den kommunikativa nivån. Det betyder att man använder sitt språk att kommunicera

med i vardagssituationer. En högre nivå kallas den akademiska nivån, som kan behövas om man till exempel ska studera. Den språknivån tillägnar man sig oftast via text och litteratur. Om man bara använder språket på den kommunikativa nivån kan det vara svårt att till exempel gå vidare med studier.

Många, både forskare och andra personer, har funderat på om olika delar av hjärnan aktiveras när man möter talat eller skrivet språk jämfört med när man möter ett tecknat språk. Teckenspråket är ju visuellt och beskrivs ibland som bildlikt. En studie i England, där bland annat den svenska forskaren Jerker Rönnlund deltog, har dock visat att samma del av hjärnan aktiveras när man möter ett språk vare sig det är auditivt eller visuellt.

När det gäller sambandet mellan språkutveckling och läsning på teckenspråk finns hittills ingen forskning. En del menar att man inte orkar läsa teckenspråk på en skärm hur länge som helst. Man blir trött av att koncentrera sig på skärmen och man får ingen feedback från aktören. Andra menar att det har med vana att göra och jämför med en vanlig pappersbok med tryckt text. En pappersbok ger inte heller feed-

back. Man kan bli trött av att läsa tryckt text också. Det är innehållet i berättelsen som ska fånga läsaren. Men man måste börja tidigt för att kunna bli van vid texter och språket i litteraturen.

Ett faktum är att även om man inte har några som helst svårigheter att läsa så är det inte alla böcker som faller en i smaken. Den som läser – eller lyssnar – på böcker på svenska kan då lägga bort boken och välja en annan. Det finns oändligt många böcker att välja på. Den möjligheten har inte en teckenspråkig läsare idag. Utbudet är alldeles för litet för att man utan vidare ska kunna välja vad man vill ha.

Orsakerna till denna brist på teckenspråkig litteratur är flera. En orsak är att teckenspråket inte har varit accepterat och faktiskt förbjudet att användas i skolor för döva barn så sent som för 50 år sedan. En annan orsak är den tekniska förutsättningen. Det var först på 1980-talet, då videoapparaterna blev mer allmänna i vanliga hem som produktionen av litteratur och andra program på teckenspråk försiktigt började komma igång. Ytterligare en orsak är att kostnaden för en teckenspråkig produktion är relativt hög. Detta redovisas närmare längre fram i rapporten.

Tidigare utredningar

År 2000 gjordes en kartläggning av bibliotekens service till teckenspråkiga döva (*Döva och bibliotek*: Eriksson, 2000). Kartläggningen visade att det inte fanns ett enda förlag eller företag som satsade på att ge ut skönlitterära verk på teckenspråk. Det som då producerades på teckenspråk var TV-program av olika slag liksom läromedel för grundskolan samt språkmaterial. Kartläggningen föreslog att ett resursbibliotek skulle upprättas där man skulle samla material och information på och om teckenspråkig litteratur så att kunskapen om detta område fanns samlat på ett ställe dit man kunde vända sig för att få information. Kartläggningen resulterade i projektet *Resursbibliotek för döva* och inrättades i Örebro. Projektet varade i åtta år innan verksamheten lades ner.

År 2006 lades ett betänkande fram om teckenspråkets ställning (*Teckenspråk och teckenspråkiga*, SOU 2006:54). Även den utredningen visade på bristen på teckenspråkig litteratur samt att ännu ingen hade fått – eller tagit på sig – ansvaret för utveckling av teckenspråkig litteratur. Utredaren lade fram konkreta kostnadsförslag. Då, för 7 år sedan, ansåg utredaren att 7 miljoner kronor borde avsättas till teckenspråkig litteratur – varav 5 miljoner skulle gå till produktion av teckenspråkig litteratur.

År 2011 kom ännu en rapport om teckenspråkig litteratur med titeln (*Teckenspråkig skönlitteratur –*

barns och ungdomars tankar om teckenspråkig skönlitteratur idag och i morgon: Norberg, 2011) som finansierades av Kulturrådet. Genom intervjuer med teckenspråkiga barn och unga samt föräldrar till teckenspråkiga döva barn men också genom enkäter från samma målgrupp fick utredaren fram förslag på hur teckenspråkiga böcker bör vara utformade.

Utbudet av litteratur

Utbudet av teckenspråkig skönlitteratur år 2000 var synnerligen litet. I Bibliotekstjänsts databas BURK fanns ca 170 poster som var katalogiserade som skönlitteratur. Av dessa var två tredjedelar (drygt 100 poster) barnböcker, en fjärdedel (ca 40 poster) var klassade som böcker för vuxna och bara 20 poster vände sig till ungdomar (källa: *Döva och bibliotek 2000*). Egentligen var utbudet ännu mindre. Alla böckerna fanns på VHS vilket innebar att en titel kunde bestå av flera videokassetter – och varje del katalogiserades som en post.

Åtta år senare, 2008, hade utbudet av skönlitteratur utökats med 50 poster. Några av böckerna fanns då på DVD-skiva eller CD-ROM. De flesta teckenspråkiga böcker var dock fortfarande videokassettböcker enligt uppgift från Resursbiblioteket i Örebro.

Idag har tillgången till skönlitteratur förändrats vilket beror på att fler böcker överförs till – eller getts ut direkt på – DVD. En vanlig tryckt bok får då plats på en DVD-skiva.

I Kungliga bibliotekets databas LIBRIS finns 207 poster. Av dessa är 41 titlar böcker på svenska med TAKK (Tecken som Alternativ Kompletterande Kommunikation). Det är alltså inte böcker på teckenspråk fast de har blivit inlagda som teckenspråkig skönlitteratur. Vidare är 63 poster böcker på VHS som inte är särskilt användbart idag! Kvar finns 103 titlar varav de flesta är DVD-böcker.

I Bibliotekstjänst katalog får man upp 467 poster när man söker på skönlitteratur på teckenspråk. Men även i BTJ-katalogen har man tidigare lagt in ett antal titlar som inte är på teckenspråk utan på svenska med TAKK. 53 poster med TAKK måste räknas bort tillsammans med 244 videokassetter och 9 titlar som är dubbelt inlagda. Kvar finns 161 teckenspråkiga böcker.

MTM:s katalog Legimus innehåller 125 titlar på teckenspråk varav 92 titlar är klassificerade som skönlitteratur. År 2009 avsattes medel till Resursbibliotek för döva i Örebro för att de i samarbete med dåvarande Talboks- och punktskriftsbiblioteket skulle ”förbättra den nationella spridningen av teckenspråkig litteratur”. SPSM deltog i samarbetet och MTM införlivade titlarna i sin katalog så att bibliotek kan ladda ner, bränna och låna ut teckenspråkiga böcker som kommer från SPSM:s produktion.

Definitioner och förklaringar

Teckenspråk – dövas första språk

Dövas första språk är teckenspråk. Teckenspråk är inte internationellt. I Sverige talas svenskt teckenspråk. Det svenska teckenspråket blev erkänt som ett riktigt språk med egen grammatik först 1981. Tidigare ansåg man att dövas modersmål var svenska trots att man som döv inte kunde höra det och därmed inte kunde lära sig det som ett modersmål. I dövskolorna var det förbjudet att använda teckenspråk så sent som fram till mitten av 1970-talet. Enligt Sveriges Dövas Riksförbund finns det ca 30 000 teckenspråksanvändare i Sverige.

I språklagen (SFS 2009:600) har teckenspråket fått samma formulering (9§) och därmed samma status som Sveriges fem erkända minoritetsspråk (8§). Det är dock inte erkänt som minoritetsspråk i Sverige.

Lånade tecken till talad svenska

Ibland kan man ha hjälp av teckenspråkets tecken fast man inte är döv. Det är viktigt att påpeka att detta inte är teckenspråk utan svenska med tecken som stödjer talet.

- **TAKK – Tecken som Alternativ Kompletterande Kommunikation**

Forskning visar att vissa barn som har en tal- eller språkförsening/språkstörning lätt-

are kan komma igång med sitt tal om man, samtidigt som man talar, tecknar vissa ord. Man kompletterar alltså det svenska språket med tecken som man lånar från teckenspråket. TAKK betyder alltså att man talar, läser högt eller sjunger på svenska samtidigt som man tecknar vissa ord. Detta kan spelas in på videofiler med ljud. Till skillnad från teckenspråk kan TAKK även tryckas på papper. Ovanför – eller nedanför – den tryckta texten har man lagt till ritade bilder på tecken.

- **TSS – Tecken Som Stöd**

TSS är i princip detsamma som TAKK men begreppet används främst när man talar om vuxendövas kommunikation. Har man hört i hela sitt liv men plötsligt blir döv får man svårt att kommunicera med sin omgivning. Att avläsa munrörelser är väldigt svårt. Man kan dock ha god hjälp och stöd om den man talar med använder tecken samtidigt som man talar.

- **Babytecken**

Babytecken är ett relativt nytt begrepp. Det innebär att man börjar använda teckenspråk med sina fullt hörande små spädbarn. Enligt vissa studier utvecklas även det talade språket fortare och bättre då.

- **Tecknad svenska**

Detta begrepp används inte längre. På 1970-talet var teckenspråket fortfarande inte ett erkänt språk. Forskning kring teckenspråket var i sin linda. Man försökte konstruera ett språk med tecken som följde den svenska ordföljden. Man hittade på tecken till och med för de grammatiska markörerna så som ändelser med mera. När forskningen utvecklades kom man fram till att detta inte alls var teckenspråk. Teckenspråk hade – och har – en egen grammatik som inte alls liknar grammatik för svenska språket. Det konstruerade språket kom att kallas tecknad svenska.

Teckenspråkig bok

En teckenspråkig bok är en bok, antingen direkt författad på teckenspråk eller översatt från ett annat språk och inspelad på en videofil. Teckenspråk har inget skriftspråk som kan tryckas på papper. Man läser teckenspråkiga böcker på en skärm som kan visa rörliga bilder. Av de böcker på teckenspråk som finns idag är de flesta översatta från svenska till svenskt teckenspråk.

En teckenspråkig bok kan illustreras antingen med bilder från originalboken eller med rörliga bilder, med dramatiseringar. Frågan är bara var gränsen då går för vad som är bok och vad som är film eller drama. När övergår en bok till att bli en film? Frågan har ställts ett antal gånger under utredningens gång. De flesta tycks vara överens om att i en bok ska uppläsning på teckenspråk dominera. Men var gränsen går är inte uttalat. Det finns ingen definition av teckenspråkig bok idag!

I denna rapport berörs enbart skönlitteratur och populära faktaböcker. Studielitteratur och läromedel på teckenspråk har Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) ansvar för.

Talböcker och ljudböcker

Både talböcker och ljudböcker är inlästa böcker som man lyssnar på.

Talböcker

Talböcker är producerade med stöd av 17§ i upphovsrättslagen (1960:729), det vill säga utgivna utan att man har behövt tillfråga upphovsrättsmannen. Det innebär att vissa bestämmelser måste följas. Talböcker är framställda enbart till personer med funktionsnedsättning och spridning får inte ske i förvärvssyfte.

Ljudböcker

Ljudböcker är en kommersiell produkt. Där har förlag köpt rätten att läsa in boken. En ljudbok kan således säljas och köpas i bokhandeln eller laddas ner från webbaserade försäljningsställen.

En motsvarande uppdelning på teckenspråkiga böcker är ytterst ovanlig idag.

Tolkning och översättning

Tolkning

När man ser ett tal eller föredrag som teckenspråkstolkas handlar det just om tolkning. Tolken tolkar simultant, det vill säga lyssnar på det talade budskapet och tecknar fram budskapet nästan samtidigt. Det viktiga i den situationen är att budskapet går fram så tydligt som möjligt. Givetvis är det viktigt att det sker på ett så bra teckenspråk som möjligt, men det är budskapet – inte språket – som är viktigt i den situationen.

Översättning

När man ska göra böcker, skriven text eller inspelat tal tillgängligt på teckenspråk så översätter man. Det innebär att man arbetar med teckenspråket så att det blir ett bra och grammatiskt riktigt språk och att språket stilmässigt är anpassat till den text som ska tillgängliggöras. I en översättning är inte bara budskapet utan också språket viktigt.

Böcker som ska göras tillgängliga på teckenspråk måste översättas, inte tolkas, eftersom teckenspråk och svenska är två olika språk. Det gäller vare sig man tar stöd av upphovsrättslagens 17§ eller inte. Det står tydligt i lagtexten att man med stöd av lagen får framställa litterära verk ”...som personer med funktionshinder behöver för att kunna ta del av verket.”

Döva

Man brukar tala om två grupper döva:

Barndomsdöva

Man är barndomsdöv om man är född döv eller blivit döv i så tidig ålder att man inte hunnit lära sig det talade språket ordentligt. Föds man döv får man teckenspråk som sitt första språk. Är man född döv har man aldrig hört svenska talas. Därför kan man inte lära sig svenska genom att lyssna och härma som hörande barn gör. Svenska lär man sig som döv när man börjar lära sig läsa. Och då är det skriven svenska man lär sig. Dövas förstaspråk är teckenspråk medan skriven svenska blir deras andra språk.

Cirka 1 promille, eller 8 000 – 10 000 personer, av

Sveriges befolkning är barndomsdöva enligt Sveriges Dövas Riksförbund. Det föds ca 70 döva barn per år.

Vuxendöva

Blir man döv som vuxen, efter det man fyllt 18 år, tillhör man gruppen vuxendöva. Man har hunnit lära sig tala svenska och har alltså fått det talade språket som sitt första språk. En del personer som blivit vuxendöva lär sig teckenspråk. Men många använder sig av tecken som stöd (TSS) i kommunikation med andra. Enligt beräkningar av Förbundet Vuxendöva i Sverige (VIS) finns det ca 8 000 vuxendöva i vårt land

Personer med dövblindhet

Gruppen personer med dövblindhet är en mycket heterogen grupp.

Medfödd dövblindhet.

Några personer har medfödd dövblindhet. Den gruppen har lång väg till en fungerande kommunikation.

Förvärvad dövblindhet.

Den stora gruppen är personer med förvärvad dövblindhet. De har fått sin dövblindhet efter det att de lärt sig ett språk. Även den gruppen är heterogen.

Några är födda döva eller gravt hörselskadade. De får teckenspråk som sitt första språk. Så småningom upptäcker man en synnedsättning som kan försämrans mer och mer. Vissa blir med tiden helt blinda eller får ett starkt begränsat synfält.

Några är födda blinda eller med en grav synnedsättning och får då talad svenska som sitt modersmål eftersom man från början hör. Så småningom upptäcker man en hörselnedsättning som kan försämrans mer och mer tills man i vissa fall blir helt döv.

Hörselskadade

Hörselskadade är personer med nedsatt hörsel. Många har hörapparater som förstärker tal och andra ljud. Fler och fler får cochleaimplantat inopererade (se nedan). Personer med en hörselnedsättning får i regel talad svenska som sitt första språk. Men fler och fler lär sig också teckenspråk och får det som sitt andra språk. För många personer med hörselnedsättning blir hörseln sämre och sämre med tiden.

År 2007 beräknades att 1,9 miljoner svenskar hade en mätbar hörselnedsättning. Uppgifterna är hämtade från Hörselskadades Riksförbunds årsrapport 2007 "Äh det var inget viktigt... – om hörselskadades situation i Sverige". Enligt rapporten hade 1,3 miljoner en

lätt hörselnedsättning, 495 000 hade en måttlig hörselnedsättning medan 120 000 hade en svår eller mycket svår hörselnedsättning.

Gränsen mellan döva och hörselskadade

Gränsen mellan att vara döv eller hörselskadad går inte strikt efter hur audiogrammet hörselkurva ser ut, det vill säga hur bra eller dåligt man medicinskt hör. Det handlar mer om vilket språk som blivit ens första språk. Ytterst har det med identitet att göra, det vill säga individen avgör själv vilken grupp man vill tillhöra.

Cochleaimplantat (CI)

Cochleaimplantat (förkortas CI) är ett hörselhjälpmedel. Det är ingen vanlig hörapparat utan något som liknar en transformator som fångar upp ljud och omvandlar dem så att hjärnan kan tolka signalerna som tal eller annat som låter. Från början opererade man personer som blivit döva som vuxna. När de fick sitt implantat kunde de åter höra det språk de kommunicerat på i hela sitt liv. Så småningom började man operera döva barn i förskoleåldern och äldre. De hade aldrig hört talad svenska och var tvungna att lära sig det språket vilket var svårt för en del. Idag hörseltestar man alla nyfödda barn. Majoriteten av de barn som föds döva får ett implantat inopererat som gör att de kan lära sig höra både talat språk och andra ljud. De får då svenska som sitt modersmål. Cochleaimplantat fungerar dock inte för alla personer. Dessutom är man fortfarande döv så fort man tar av sig mottagaren, den yttre delen av implantatet.

CODA-barn

- hörande barn till döva föräldrar

Förkortningen CODA står för Children Of Deaf Adults och är, på svenska, hörande personer som har växt upp med minst en döv förälder. Man är alltid barn till sina föräldrar så ordet "barn" har i det här begreppet inget med ålder att göra. Är man åldersmässigt ett barn (under 18 år) är man ett KODA-barn, vilket då står för Kids Of Deaf Adults. De barn som har döva föräldrar får teckenspråk som modersmål. Även hörande barn kan alltså få teckenspråk som modersmål.

Metod och medverkande i utredningen

Rapporten *Teckenspråkig skönlitteratur – barns och ungdomars tankar om teckenspråkig skönlitteratur idag och i morgon* (Norberg, 2011) redovisade intervjuer med barn och unga och delvis vuxna teckenspråkiga läsare!

Den här utredningen är en fortsättning på den rapporten och har därför inte träffat målgruppen ”läsare” av teckenspråkig litteratur. I stället har tre andra huvudsakliga grupper deltagit i utredningen.

Förlag/företag

Den ena gruppen har varit förlag/ företag som på något sätt arbetar med att göra text tillgängligt på teckenspråk.

Samtal med förlagen har skett med varje förlag/ företag enskilt. Frågor som då diskuterats har gällt:

- Finns intresse av att producera litteratur på teckenspråk?
- Vilken kapacitet har man? Det vill säga – hur många böcker i snitt kan man ge ut på ett år?
- Vilka tekniska lösningar behövs?
- Har förlagen själva all utrustning?
- Vad kostar en produktion?

Läsförmedlare

Den andra gruppen är ”förmedlare” av litteratur. De arbetar på teckenspråkiga arbetsplatser där litteratur ingår som en del av verksamheten, ofta inom undervisning och skola. Samtal med läsförmedlarna har skett på deras respektive arbetsplatser.

Intresseorganisationer

Även teckenspråkiga intresseorganisationer har deltagit och gett synpunkter. Möten med dessa har hållits med varje organisation för sig .

De sistnämnda grupperna, läsförmedlarna och intresseorganisationerna, bjöds också in till en gemensam diskussionsdag.

Frageställningarna till båda dessa grupper har varit:

- Vad beror det på att efterfrågan på teckenspråkig litteratur hittills varit så liten?
- Hur används de teckenspråkiga böcker som finns idag?
- Hur vill man ha det om man fick önska?
- Om en teckenspråkig litteraturutgivning kommer igång – vad är då viktigast att börja satsa på (till exempel vilken åldersgrupp och vilken typ av böcker)?

- Ska en teckenspråkig bok också förse med ljud och text?

Synpunkter och åsikter från alla samtalen, intervjuerna samt från diskussionsdagen redovisas i följande kapitel 6 – *Medverkande i utredningen och deras synpunkter*.

Begränsningar

I uppdraget för utredningen fanns två begränsningar.

Det ena gällde målgruppen läsare, alltså den målgrupp som en eventuell framtida produktion ska vända sig till. I direktiven stod att speciellt fokus skulle ligga på barn och unga. Det visade sig ganska snart, i kontakten med läsförmedlarna som verkar på gymnasiet och inom vuxenutbildningar, att äldre teckenspråkiga, döva ungdomar och vuxna har lika stort behov av litteratur och texter på teckenspråk. Fokus har alltså i utredningen lagts även på den gruppen.

Den andra begränsningen var att utredningen inte skulle gälla litteratur med tecken som alternativ kompletterande kommunikation, TAKK. Några av de böcker som producerats den senaste tiden har gjort flera versioner av samma DVD-bok. Man har dels spelat in boken på rent teckenspråk och på samma DVD, spelat in samma bok på talad svenska med teckenstöd. Boken vänder sig därmed till två olika läsargrupper. Eller om man så vill en läsare kan välja att läsa boken på två sätt. Det är viktigt att den som ska hantera dessa tvåspråkiga böcker vet skillnaden och till exempel kan katalogisera dem rätt. Därför är det svårt att helt utesluta TAKK när man arbetar med teckenspråkig litteratur. Varken utredaren eller utredningens deltagare har dock i någon större omfattning fört upp ämnet till diskussion.

Medverkande och deras synpunkter

Förlag eller företag

Under utredningen har sex förlag/företag kontaktats (se bilaga). Dessa översätter text, främst hemsidor och myndighetsmaterial, till teckenspråk. Två av förlagen har också gett ut några teckenspråkiga böcker. Ett har, på uppdrag, översatt korta skönlitterära berättelser till teckenspråk. Ett annat förlag översätter och ger ut en tidskrift på teckenspråk två gånger om året. Alla är positiva till uppdrag att producera litteratur.

Varför just dessa förlag kontaktades berodde på att Sveriges Dövas Riksförbund, SDR, under tre år drev ett projekt med namnet *Text till teckenspråk*. Parallellt med detta projekt arbetade SDR i ett annat projekt fram en policy och en checklista för att kvalitetssäkra översättningar och inspelningar av teckenspråkig information som skulle läggas ut på bland annat hemsidor. Båda projekten finansierades med Arvsfondsmedel. Projektet *Text till teckenspråk* granskade, utifrån kvalitetssäkringsprojektet, några företag och valde ut de som bedömdes ha god kvalitet på sina produkter. Denna utredning har valt att kontakta samma företag. Ett förlag/företag deltog inte i projektet *Text till teckenspråk* men har gett ut några teckenspråkiga böcker och var på grund av det intressant att ha med i den här utredningen. Det finns fler förlag/företag som översätter från text till teckenspråk. Tiden för denna utredning medgav dock inte träffar med fler förlag/företag.

De olika förlagen/företagen arbetade på lite olika sätt. Några har en egen studio eller tillgång till en färdigställd studio medan andra bygger upp en studio när det är dags för inspelning eller hyr studiotid. Utredaren, som inte är tekniker, bedömer att alla kontaktade förlag/företag var konstant lyhörda och tog till sig tekniska nyheter och var flexibla när det gällde att erbjuda mottagaren – läsaren – olika medier.

Liten årlig utgivning

Vid förfrågan om hur stort ett årligt basutbud kan bli framgick att antalet utgivna böcker på teckenspråk inte kan bli så stort. Alla förlag uppskattade att de skulle kunna ge ut mellan 3 till 6 böcker per år – beroende på vilka böcker det gäller det vill säga hur många sidor boken innehåller samt hur stor texttätheten är. Det skulle i så fall innebära en produktion av i bästa fall cirka 30 böcker per år.

Det är ett omfattande arbete att göra en bok tillgänglig på teckenspråk. Den ska först översättas, spelas in, redigeras och göras tillgänglig på ett medium så att det går att läsa den. Enligt ett förlag tar det 2-3 månader att producera en bok på 112 sidor med en uppspelningstid (lästid) på cirka 2,5 timme. Ett annat förlag gav som exempel en bok, en roman, på cirka 300 sidor med en färdig speltid (lästid) på 12,5 timmar tar över ett halvår att producera.

Produktionskostnad

Förlagen/företagen har olika sätt att beräkna kostnader. Fyra av de sex förlagen/företagen hade en taxa i tid. En färdig inspelad minut kostar 900-1 000 kronor. Ett förlag hade som alternativ också exempel på att en A4-sida text kostade 1 500-2 000 kronor att översätta till teckenspråk samt spela in och färdigställa. Dessa beräkningar har att göra med att alla förlagen sysslar med översättning av hemsidor och webbplatser där texterna inte är så långa.

Det är svårare att få fram kostnader för hela böcker. De förlag/företag som har producerat böcker kunde uppge den verkliga kostnaden.

Exempel:

- En serie om sex korta berättelser som vänder sig till barn mellan 6-9 år. Böckerna gavs ut som vanliga böcker med tryckt text. Varje bok är försedd med en DVD-skiva med boken inspelad både på teckenspråk och med tal på svenska kompletterat med Tecken som Alternativ Kompletterande Kommunikation, TAKK. Möjlighet för läsaren att välja bakgrund själv. Varje bok är 10-12 minuter lång. Kostnad för alla sex böckerna – 300 000 kronor.
- En teckenspråkig version av *Emil i Lönneberga*, en kapitelbok på 112 sidor, uppspelningstid (lästid) är 2,5 timmar. Kostnad 501 000 kronor. I kostnaden ingick upphovsrättsersättning.

Ett förlag/företag räknar med tid och/eller textmängd även när det gäller översättning av böcker och tog som ett exempel att en bok med 15 minuters speltid kostar 15 000 kronor att producera. Detta förlag/företag har börjat ge ut böcker och berättelser som inte har något textoriginal. De författar alltså direkt på teckenspråk. De har dock inte gjort kostnadsberäkningar på dessa böcker. Personalen har jobbat med detta på sin fritid under helger och kvällar eftersom det varit lite av ett experiment.

Övriga förlag/företag har ännu inte gett ut några teckenspråkiga böcker men gav exempel på vad de ansåg var rimligt.

- En bok på 170 sidor med cirka 150 ord på varje sida, en ganska vanlig kapitelbok för äldre barn eller yngre ungdomar alltså, skulle kosta 250 000 kronor att göra.
- En roman för vuxna på 300 sidor skulle kosta 1-1,1 miljon kronor.

Det har således varit svårt att få fram någon exakt kostnad för utgivning av teckenspråkiga böcker. Kostnaden är genomgående hög räknat per titel. Alla förlag har ansett att om utgivningen blir mer regelbunden så får man en rutin, det går fortare med både med inspelning och redigering och kan bli billigare per bok. Det som tar tid och är både svårt men samtidigt oerhört viktigt är själva översättningen.

Det faktum att det är så kostsamt att ge ut teckenspråkiga böcker tillsammans med att målgruppen är så liten och upplagorna därför inte kan bli så stora är några av orsakerna till att kommersiella förlag inte satsar på den här typen av litteratur. Inget förlag kan räkna med att få ekonomi på en teckenspråkig produktion.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det naturligtvis kan ges ut fler böcker ju kortare text och tunnare böcker man väljer att göra tillgängliga på teckenspråk. De deltagare som i utredningen kallas "läsförmedlare" samt representanter från intresseorganisationerna har dock klart deklarerat att det visserligen är viktigt att satsa på litteratur för barn så att de blir vana vid att läsa på teckenspråk, men att man inte får glömma att både teckenspråkiga ungdomar och vuxna också behöver litteratur.

Den slutliga kostnaden för en boktitel blir känd först i och med resultatet av en upphandlad produktion.

Läsförmedlare

Under utredningen har samtal förts med 23 lärare/pedagoger och bibliotekarier från 10 teckenspråkiga arbetsplatser från både förskolor, grundskolor, gymnasier och vuxenutbildningar (se bilaga). Dessa samtal har hållits på varje arbetsplats enskilt för sig.

Intresseorganisationer

Fyra teckenspråkiga intresseorganisationer/handikapporganisationer har också medverkat i utredningen varav utredaren träffat tre av dem för samtal på deras kanslier (se bilaga). Den fjärde organisationen deltog i en gemensam diskussionsdag.

Diskussionsdag

En diskussionsdag, då ett 30-tal representanter från de båda sistnämnda grupperna deltog, hölls i april 2013. Deltagarna kom från hela landet och representerade alla åldergrupper. Två tredjedelar av deltagarna var själva teckenspråkiga döva.

Eftersom frågeställningarna till dessa båda grupper, läsförmedlarna och intresseorganisationerna, har varit desamma och då även synpunkter och åsikter har varit likartade väljer utredaren att göra en gemensam redovisning av vad som framkommit.

Det som framkom både under samtal och under diskussionsdagen var att det är frustrerande att det finns så få teckenspråkiga böcker att välja på samt att de flesta böcker som finns är barnböcker. Alla var rörande överens om att det behövs väldigt mycket mer

Varför är efterfrågan på teckenspråkig litteratur så liten trots att det finns så få böcker i dag?

- Några menade att teckenspråkiga böcker inte ses som "riktiga" böcker. På vissa skolor står de inte i biblioteket utan är inlåsta på en institution och därmed inte tillgängliga för vanliga utlån.
- På nästan alla skolor användes den teckenspråkiga litteratur som idag finns som språkträningsmaterial, vilket gör att böckerna blir mindre attraktiva. Detta beror naturligtvis på det bristande utbudet men konsekvensen blir att läsningen inte ger den upplevelse som är önskvärt.
- En orsak till bristande intresse är också att, för att kunna läsa en teckenspråkig bok är man beroende av teknik som inte alltför sällan krånglar. Ibland är apparaten man har för gammal för DVD-boken. Men ibland är apparaten för ny så program som DVD-boken kräver inte finns med.
- Dessutom har inte varje elev i skolan ännu varsin dator utan många gånger läser hela gruppen samma bok samtidigt på en gemensam storbild då läraren styr och stoppar uppläsningen då och då för att diskutera, fråga, förklara och förtydliga. Det blir åter en undervisningssituation mer än en läsupplevelse.

Hur vill man att det ska vara?

- Utbudet måste öka markant så att man har mer att välja på.
- Man ska inte bara satsa på en enda åldergrupp utan ge ut böcker för både barn, ungdomar och vuxna. Många unga och vuxna döva har inte CI-opererats och en del har svårt att läsa text på svenska.
- Även döva vuxna med utländsk bakgrund som inte kan svenska alls behöver litteratur och text tillgängligt på teckenspråk. De lär sig svenskt teckenspråk från början men många har otroligt svårt med svensk text.
- Man ska satsa på nya, populära böcker, inte på klassiker. Det är särskilt viktigt att börja med böcker som lockar.
- Tekniken måste utvecklas så att man kan få böckerna till exempel på en USB-sticka eller strömmande samt kunna läsa dem på en smartphone eller surfplatta. Utgivare och producenter måste också snabbt kunna växla till nya, framtida tekniska lösningar. Det bör finnas möjlighet för läsaren att själv välja hur snabbt man vill ha boken uppläst.
- Det måste vara bra kvalitet på både språk, aktör och layout menade samtliga.

Är det svårt att läsa en teckenspråkig bok?

Här var meningarna delade.

- Några deltagare menade att det är svårt. Man får ingen feedback av uppläsaren om man läser på en skärm. Barn har svårt att koncentrera sig om det inte händer något påstod några. Och även här beror krånglande teknik många gånger på att man tappar tråden i berättelsen.
- Andra menade att det inte är svårare att läsa teckenspråkiga böcker än att läsa svartskriftsböcker om bara teckenspråket är bra och det är rätt aktör för berättelsen. Det handlar mer om att man inte fått vänja sig vid att läsa på teckenspråk.

Ska en teckenspråkig bok förses med ljud och text också?

- Det ska inte finnas ljud till en teckenspråkig bok – särskilt inte på skönlitterära böcker.

Skönlitteratur på teckenspråk ska inte göras som läromedel med syfte att lära ut teckenspråk. Böckerna ska vända sig till de som kan språket.

- Eftersom det är ganska kostsamt med ljud till teckenspråkiga böcker kommer det att produceras färre böcker i så fall.

Några deltagare reserverade sig lite ändå. Kanske kunde några böcker om året ges ut med ljud, böcker som då vänder sig till hörselskadade och CI-opererade som ännu inte har blivit så säkra på teckenspråk.

Behövs det överhuvudtaget fler teckenspråkiga böcker eftersom de flesta barn som föds döva blir CI-opererade och lär sig höra och tala svenska.

- Eftersom många av de CI-opererade barnen går i en vanlig hörande grundskola så kommer de inte i kontakt med teckenspråk på samma sätt som barn som går i en teckenspråkig specialskola. Men även i specialskolan har den tidigare självklara teckenspråkiga miljön minskat på grund av att många barn med talad svenska som sitt första språk väljer att gå i specialskolan. Därför behövs böcker för att man ska kunna ta del av riktigt teckenspråk. För vissa personer fungerar inte cochleaimplantat. För dem blir teckenspråket det fungerande språket. Dessutom opereras inte alla barn. En del växer upp som teckenspråkiga döva.

Ytterligare synpunkter från diskussionsdagen

- Ett starkt uttalat önskemål var att inte bara översätta böcker till teckenspråk utan att det också ska vara möjligt att ge ut böcker som författats direkt på teckenspråk.
- En annan synpunkt var att man inte ville begränsa målgruppen som behöver teckenspråkig litteratur till enbart teckenspråkiga döva eller hörselskadade personer. Även hörande utan funktionsnedsättning som kan teckenspråk ska få möjlighet att låna, läsa och även köpa en teckenspråkig bok framfördes som önskemål.

Kort sammanfattning av diskussionsdagen.

- Utbudet av teckenspråkig litteratur är alltför litet.
- Det behövs mycket mer litteratur för alla åldrar. Unga och vuxna är i lika stort behov av litteratur på teckenspråk som barn.
- Man ska satsa på nya populära böcker, inte klassiker.
- De flesta skönlitterära böcker behöver inte förses med ljud eller text. Några böcker med ljud kan dock vara bra att ge ut.
- Tekniken är viktig! Den måste fungera utan problem och också följa teknikutvecklingen.
- Att läsa teckenspråkiga böcker på skärm kan vara svårt om man inte vant sig vid det.
- Kvaliteten på litteratur måste vara god. Särskilt viktig är aktören/uppläsaren samt att språket är bra.
- Mer litteratur författad direkt på teckenspråk önskas.
- Synen på teckenspråkiga böcker måste förändras. De ska inte bara förknippas med läromedel.
- Alla som vill ska ha rätt att läsa teckenspråkiga böcker. Både målgruppen och utbudet är så begränsat att det inte främjar någon att göra ytterligare begränsningar.

Målgruppen teckenspråkiga läsare

I MTM:s instruktion står att myndigheten ska göra medier tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Både talböcker och punktskriftsböcker produceras med stöd av 17§ i upphovsrättslagen (SFS 1960:729). Framställer man böcker med stöd av den paragrafen är lagen ganska sträng när det gäller vem som får läsa de anpassade böckerna.

Målgrupper med funktionsnedsättning

Teckenspråkiga döva och teckenspråkiga hörselskadade

Teckenspråkiga döva eller hörselskadade är den självklara gruppen som behöver litteratur på sitt eget språk. Hittills har de flesta böcker som getts ut på teckenspråk varit barnböcker. Det är angeläget att de får ta del av vårt kulturarv och tidigt får möjlighet till läsoplevelser och berättande. Det är dock lika viktigt att även äldre ungdomar och vuxna erbjuds litteratur och annan text tillgängliggjord på teckenspråk. Många, kanske de flesta, vuxna personer som är födda döva är inte CI-opererade. En del har svårt att läsa text på svenska och har stort behov av att texter översätts till teckenspråk. Många döva vuxna med utländsk bakgrund är analfabeter och har mycket svårt att lära sig skriven svenska. De lär sig först och främst svenskt teckenspråk och behöver i allra högsta grad texter på teckenspråk.

Döva teckenspråkiga har traditionellt räknats till gruppen personer med funktionsnedsättning. Ibland höjs röster av döva själva för att man ska ses som en språklig minoritet. Teckenspråk är ett eget språk med egen grammatik och i språklagen (SFS 2009:600) har lagtexten om teckenspråket fått samma formulering, och därmed samma status, som Sveriges fem minoritetsspråk. Det innebär att teckenspråkiga döva skulle kunna räknas som en grupp med annat språk än svenska.

Det finns dock skillnader! I grupper med annat språk än svenska talar i regel hela familjen, kanske till och med hela släkten, samma språk och har samma kultur. Barnen lär sig språket av sina föräldrar på samma sätt som svensktalande barn lär sig svenska av sin omgivning. Majoriteten av alla döva barn föds däremot i en helt hörande familj där ingen från början kan teckenspråk. Föräldrarna måste själva lära sig det språk som kommer att bli barnets första språk. Barnet lär sig ofta teckenspråk fortare än föräldrarna.

Är man döv har man en funktionsnedsättning och den funktionsnedsättningen innebär att man måste kommunicera på ett annat språk än svenska. Man kan alltså, som teckenspråkig döv, tillhöra båda grupperna vid olika tillfällen. Det får dock inte bli så att teckenspråkiga döva hamnar mellan två stolar.

Personer med cochleaimplantat (CI)

En fråga som diskuterats under utredningens gång är om det behövs teckenspråkig litteratur eftersom de flesta barn som föds får ett cochleaimplantat som gör att de hör och får svenska som sitt första språk. Deltagarna i utredningen har varit eniga om att de är en lika viktig målgupp. Många föräldrar till CI-opererade barn väljer att låta sina barn gå i en teckenspråkig specialskola för att ge barnen möjlighet att bli tvåspråkiga med svenska som första språk och teckenspråk som andra språk. Eftersom den absoluta teckenspråkiga miljön, som en gång var specialskolans mål, inte längre är lika stark kan det vara extra viktigt med böcker på teckenspråk så man har möjlighet komma i kontakt med ”riktigt” teckenspråk.

Målgrupper utan funktionsnedsättning

Det finns personer utan funktionsnedsättning för vilka teckenspråkig litteratur är viktig. I familjer där någon familjemedlem är döv är teckenspråket en förutsättning för en fungerande kommunikation inom familjen. Det är orimligt att sätta gränsen vid funktionsnedsättning i dessa familjer.

Hörande barn till döva föräldrar – CODA/KODA

Hörande barn till döva föräldrar, CODA/KODA-barn, får teckenspråk som sitt modermål och första språk. Detta är en grupp som många gånger blir bortglömd. Givetvis ska de barnen också få tillgång till all teckenspråkig litteratur som ges ut.

Föräldrar, syskon och andra anhöriga till döva barn

De flesta barn som föds döva föds i en hörande familj som aldrig kommit i kontakt med teckenspråk tidigare. Barnet lär sig teckenspråk ganska fort – liksom ofta syskon om de är i ungefär samma ålder. Föräldrar lär sig också teckenspråk men det går ofta inte lika fort och lätt som för barnen. Tillgång till litteratur på teckenspråk ger föräldrar och andra anhöriga en chans att läsa böcker tillsammans med både sina döva och hörande barn men också att själva utveckla sitt teckenspråk.

I MTM:s medieplan för 2013 står att talböcker vänder sig till personer från 6 år och uppåt. Bilderböcker för barn produceras inte av MTM som talböcker. Denna begränsning gäller inte punktskrift och taktila böcker. Åldersgräns bör inte heller sättas för teckenspråkiga böcker. Det gäller för hela familjen att så tidigt som möjligt komma igång med teckenspråk och bli van vid litteratur också på teckenspråk.

Ytterligare uppdrag

Text till teckenspråk (TTT)

Det finns ett antal tjänster för personer med synnedsättning, dövblindhet eller om man av annan anledning har svårt att läsa text.

Inläsningstjänst, punktskriftstjänsten och lästjänst

I vissa kommuner och landsting finns inläsningstjänst, ofta knuten till biblioteket. Tjänsten är gratis och till för personer som har någon form av läsnedsättning. Man kan lämna in texter, tidningsartiklar, privata brev, beskrivningar och recept, ja i stort sett vad som helst utom långa texter eller hela böcker. Texten görs tillgänglig genom inläsning.

En liknande tjänst har MTM vad gäller punktskrift, Punktskriftstjänsten. Personer med dövblindhet eller grav synnedsättning kan lämna in kortare texter och dokument man inte kan läsa och få det på punktskrift. Man kan också prenumerera på innehållsförteckningen ur ett urval av tidningar och tidskrifter och sedan beställa punktutskrift av de artiklar man vill ha. Det går även att få hela tidskrifter som punktskrift.

MTM erbjuder också lästjänst för synskadade. Mot en prenumerationsavgift får man en fax installerad hemma. Man faxar in korta texter och får inom en halvtimme allt uppläst via telefon.

Text till teckenspråkiga

För teckenspråkiga döva finns för närvarande ingen sådan tjänst. Under tre år drev dock Sveriges Dövas Riksförbund, SDR, projektet *Text till teckenspråk* med medel från Arvsfonden. Det projektet erbjöd en liknande tjänst för teckenspråkiga. Man kunde lämna in kortare texter och få dem tillgängliggjorda på teckenspråk. Det var en mycket uppskattad och, för många, nödvändig verksamhet och tjänst.

Projektets mål var att få denna verksamhet permanentad med dåvarande Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, som ansvarig huvudman. Projektets budget låg på närmare två miljoner kronor. Själva verksamheten med översättning, anpassning, inspelning, redigering uppgick till ca 1,2 miljoner. Till detta kom kostnader för samordning m.m. Det bedömdes att det behövdes minst en halvtidstjänst för detta. TPB hade en representant med i projektets referensgrupp och man var enig om att denna typ av verksamhet passade inom TPB:s/MTM:s uppdrag. Projektet och därmed verksamheten avslutades hösten 2012. Ytterligare projektmedel beviljades inte. Det var ett olyckligt resultat av ett lyckat projekt. Utredaren anser att verksamheten borde återupptas så snart som möjligt. Väntar man för länge är risken att all satsning, både den ekonomiska och den kvalitetsmässiga utvecklingen går förlorad. I så fall måste man börja om helt från början.

Tidskrifter

Både i MTM:s förordning med instruktion (2010:769) och i budgetpropositionerna står det uttryckligen att det är teckenspråkig litteratur som ska främjas och stärkas. Under utredningen har det även framkommit starka önskemål om att även tidskrifter bör göras tillgängliga på teckenspråk. Det finns en tidskrift på teckenspråk som ges ut två gånger om året (*Cultura Signa*). Den samlar artiklar som handlar om teckenspråks- och dövområdet. Flera personer som deltagit i den här utredningen efterlyser en ungdomstidning, där döva ungdomar kan läsa om andra ungdomar. Många har nämnt att *Kamratposten* borde bli tillgänglig på teckenspråk. Där ska man som döv kunna identifiera sig med andra barn och unga. *Kamratposten* kommer ut med 19 nummer per år. Den innehåller 52 sidor med många bilder och illustrationer. För att få fram ett underlag kring villkor, ekonomi, tillstånd för en sådan verksamhet, behöver tidskriftsfrågan utredas vidare.

Nämnd eller referensgrupp

Sedan 1985 finns Punktskriftsnämnden som är knuten till MTM. Nämnden styrs av en förordning utfärdad av Kulturdepartementet och nämndens 14 ledamöter utses av regeringen. Punktskriftsnämnden har i uppgift att främja och utveckla taktill läsning och punktskrift som skriftspråk för synskadade. Särskilt ska man utarbeta riktlinjer för den svenska punktskriften samt jobba för internationellt samarbete.

Frågan är om det behövs en teckenspråksnämnd och vad den i så fall ska ha för uppdrag. När det gäller att främja själva språket, det svenska teckenspråket, finns en teckenspråksavdelning inom Språkrådet, en avdelning inom myndigheten Institutet för språk och folkminnen, som har som uppgift att samla och dokumentera det svenska teckenspråket, att ge råd och sprida kunskap samt bevaka språkpolitiska frågor vad gäller teckenspråket. Det torde vara teckenspråkets motsvarighet till Punktskriftsnämnden. Därför bedömer utredaren att det i dagsläget inte är aktuellt med en teckenspråksnämnd inom MTM.

Däremot – om MTM får ansvar för teckenspråkig litteratur – bör det bildas en referensgrupp med representanter från olika teckenspråkiga områden. Det är viktigt att det finns teckenspråkiga döva personer med i en sådan referensgrupp.

MTM:s styrdokument

MTM har som myndighet flera styrdokument som anger hur verksamheten ska bedrivas. I två av dem, Förordning med instruktioner och i de senaste budgetpropositionerna finns uppdraget att främja och stärka teckenspråkig litteratur inskrivet.

Förordning 2010:769 med instruktioner

MTM har sedan 1 januari 2011 ett uppdrag att främja teckenspråkig litteratur. Formuleringarna vad gäller talböcker och punktskriftsböcker är mer konkreta. Myndigheten ska "...framställa, köpa in och överföra talböcker..." samt "...främja tillgången till punktskrift och taktilt illustrerade böcker...". Instruktionen om teckenspråkig litteratur bör vara lika tydlig och exempelvis vara formulerad att myndigheten ska "...främja tillgången till teckenspråkig litteratur" eller "...främja och *ansvara för att utbudet* av teckenspråkig litteratur ökar".

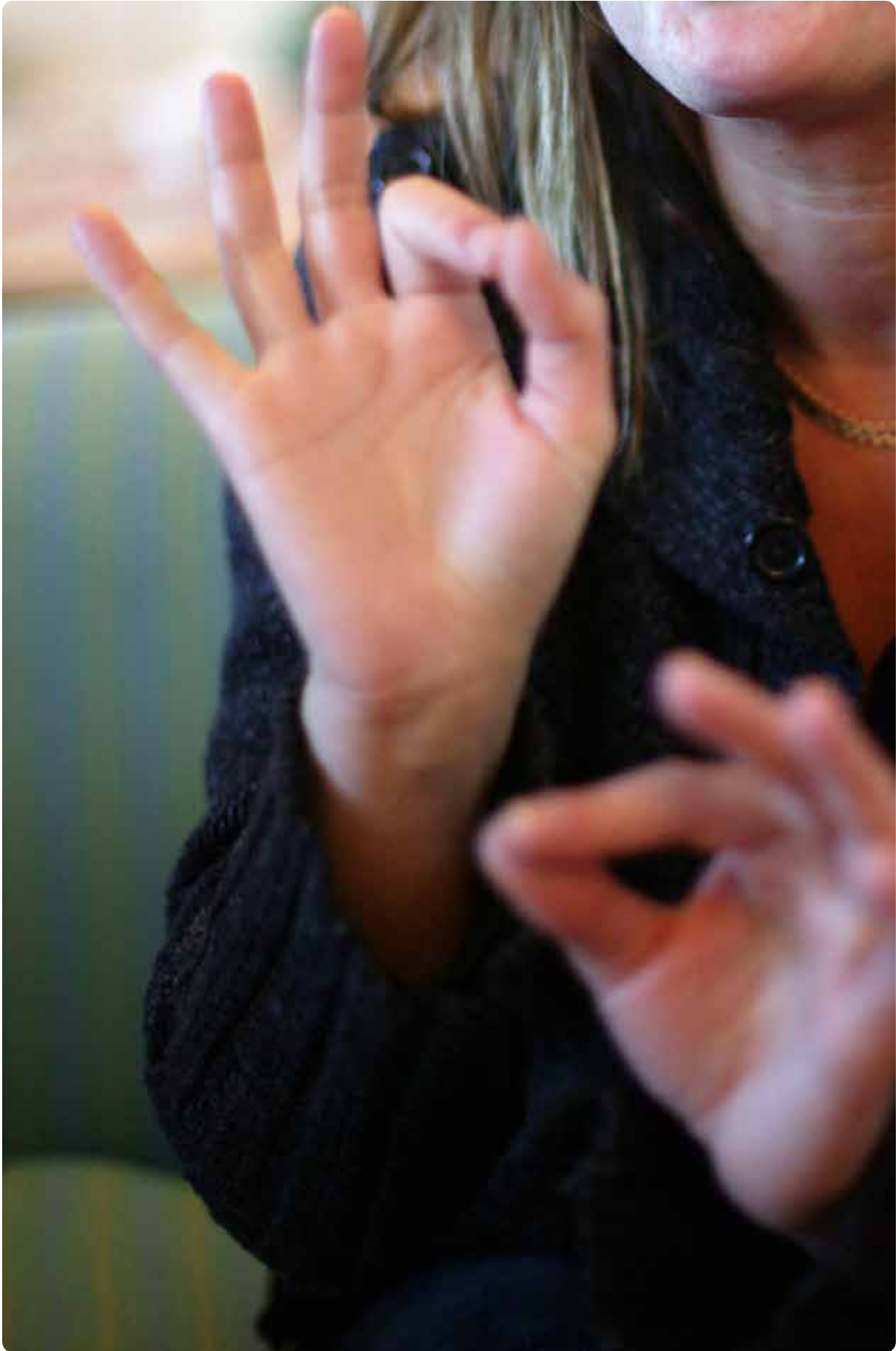
På andra ställen i MTM:s förordning räknas personer med olika typer av funktionsnedsättningar upp för vilka MTM ska förbättra tillgången till innehållet i dagstidningar eller erbjuda kompletterande samhällsinformation via tillgängliga medier och i lämpligt format. Dessa tjänster erbjuds personer med synnedsättning, afatiker, dyslektiker eller personer med funktionsnedsättning som gör att de inte kan hålla i en tidning.

Det finns teckenspråkiga döva personer som har svårt att ta till sig samhällsinformation och även svårt att läsa dagstidningar. De personerna bör få texter tillgängliggjorda på teckenspråk. Projektet *Text till Teckenspråk*, som finansierades med bidrag från Arvsfonden, visade klart och tydligt hur stort behovet av att få information på teckenspråk var. För att inkludera målgruppen bör formuleringen i nämnda paragrafer ändras.

Budgetpropositionerna

År 2009 avsattes medel till Resursbibliotek för döva i Örebro för att öka tillgängligheten till teckenspråkig litteratur. Ett samarbete med dåvarande Talboks- och punktskriftsbiblioteket skulle "förbättra den nationella spridningen av teckenspråkig litteratur". Eftersom varken TPB eller Resursbiblioteket hade någon teckenspråkig utgivning vände man sig till Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM. Samarbetet resulterade i att de titlar som SPSM överförde från VHS till DVD införlivades i MTM:s digitala katalog varifrån bibliotek kan ladda ner, bränna och låna ut teckenspråkiga böcker.

Från och med 2011 får MTM ett anslag för att stärka teckenspråkig litteratur.

Andra styrdokument

MTM har även lagar och konventioner att förhålla sig till när det gäller att hantera och göra medier tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Bibliotekslagen (1996:1596 – gäller fram till 31 dec 2013)

Bibliotekslagen, som gäller för alla bibliotek med offentligt finansierad biblioteksverksamhet, har arbetats om. En ny lag kommer att gälla från 1 januari 2014. I förslaget till den nya bibliotekslagen har uppdraget att ägna särskild uppmärksamhet åt vissa prioriterade grupper förtydligats och utvidgats. De prioriterade grupperna är personer med funktionsnedsättning (4§), samt personer med annat modersmål än svenska och nationella minoriteter (5§). För dessa grupper ska man "...utifrån deras olika behov erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information" (4§) samt "erbjuda litteratur på annat språk än svenska..." (5§).

I folkbibliotekens uppdrag ingår också att "ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar" (8§).

Enligt bibliotekslagen ska teckenspråkiga erbjudas litteratur på teckenspråk vare sig de anses höra till funktionsnedsatta eller vara en språklig minoritet.

Lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (1960:729)

17§ i upphovsrättslagen har kallats undantagsparagrafen eftersom den ger "var och en" rätt att, utan att behöva upphovsmannens godkännande "...på annat sätt än genom ljudupptagning framställa offentliggjorda litterära och musikaliska verk samt offentliggjorda alster av bildkonst, som personer med funktionsnedsättning behöver för att ta del av verken." När det handlar om överföring av litterära verk till ljud, det vill säga till talböcker, är det endast bibliotek och organisationer som har regeringens tillstånd som får göra det.

MTM gör all sin produktion av talböcker och punktskriftsböcker med stöd av denna paragraf.

Språklag (2009:600)

Sverige fick en ny språklag som började gälla den 1 juli 2009 och 9§ handlar om det svenska teckenspråket. "Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket" lyder lagtexten. Det är exakt samma formulering som i 8§ som handlar om Sveriges fem nationella minoritetsspråk. Det innebär att det svenska teckenspråket i lagen har fått samma status som de nationella minoritetsspråken även om det ännu inte är erkänt som ett minoritetsspråk. Teckenspråket

är alltså ett eget språk med egen grammatik. Till skillnad från majoritetsspråket svenska, de nationella minoritetsspråken och även de flesta talade invandrarspråk kan inte de flesta föräldrar till döva barn teckenspråk när barnet föds.

I 14§ under rubriken *Den enskildes tillgång till språk* står: ”Var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig utveckla och använda svenska.” Därutöver ska: ”Den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket...”

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Sverige har ratificerat FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det betyder att Sverige är juridiskt bunden av konventionens innehåll.

I artikel 30 i konventionen, som handlar om deltagande i kulturliv med mera, står det att konventionsstaterna erkänner i *punkt 1* ”rätten för personer med funktionsnedsättning att på samma villkor som andra delta i kulturlivet och ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning bereds tillgång till kulturella produkter i tillgänglig form.”

Det torde innefatta litteratur på teckenspråk – alltså litteratur som gjorts tillgänglig så att teckenspråkiga kan ta del av den.

Vidare står det i *punkt 2* att ”konventionsstaterna ska vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få möjlighet att utveckla och använda sin kreativa /.../ förmåga...”

Det bör betyda att till exempel författande direkt på teckenspråk ska uppmuntras.

Enligt *punkt 4* ska personer med funktionsnedsättning ”ha rätt på lika villkor som andra till erkännande av och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur.”

Detta har Sverige godkänt, undertecknat och ratificerat.

Myndigheters och mediers ansvar

Det finns inte något förlag som har i uppdrag eller tagit på sig ansvaret för att regelbundet ge ut teckenspråkig populärlitteratur. Det finns dock myndigheter där en del av verksamheten är att främja teckenspråket som språk. Vissa myndigheter har ansvar för att göra läromedel eller kultur tillgängligt för personer med funktionsnedsättning bland annat på teckenspråk.

Kulturrådet, KUR

KUR ger stöd och bidrag till utgivning av litteratur på Sveriges fem nationella minoritetsspråk. Hänvisning sker bland annat till språklagen (2009:600) som säger att ”det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken” (7§). Det tolkar KUR på sin hemsida i följande formulering: ”alla som tillhör en nationell minoritet ska /.../ ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda sitt minoritetsspråk.” Uppgifter om bidragen får man under länken ”övriga bidrag” där nationella minoriteter särskilt nämns.

Den paragraf som handlar om det svenska teckenspråket har i språklagen (SFS 2009:600) exakt samma formulering som den för minoritetsspråken: ”Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket” (9§). Det svenska teckenspråket har alltså fått samma status som de fem minoritetsspråken även om det inte är ett erkänt minoritetsspråk.

I praktiken kan man söka produktionsstöd för teckenspråkig litteratur hos Kulturrådet. Det finns dock ingen information om detta på Kulturrådets hemsida och inte heller några medel avsatta för just detta.

KUR är sektorsansvarig myndighet inom kulturområdet vad gäller handikappfrågor och tillgänglighet. Regeringens inriktningsmål för kulturområdet ska vara att förbättra möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kulturlivet. Dock finns inga extra bidrag att söka för just detta.

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM

SPSM:s uppdrag är bland annat att anpassa läromedel för personer med funktionsnedsättning. Det kan ske genom ekonomiskt produktionsstöd samt genom att bistå med kunskap inom det specialpedagogiska området till läromedelsförlag för att de ska utveckla och anpassa sina produkter. Anpassning och utveckling av läromedel kan också göras direkt av SPSM på områden där förlagen inte har samma möjligheter.

SPSMs ansvar är alltså läromedel för alla åldrar. De har inte i uppdrag att producera anpassad skönlitteratur. Dock har SPSM ändå under en period översatt och gett ut flera sagor för barn och några berättelser för lite äldre personer på teckenspråk. Man har då menat att litteratur också både kan och ska användas

i undervisningen. SPSM valde att betala ersättning för upphovsrätten för de teckenspråkiga böcker man översatte och gav ut – dels för att kunna anpassa dem på sitt sätt, men också för att kunna bredda målgruppen, det vill säga låta andra än enbart personer med funktionsnedsättning ta del av böckerna.

Språkrådet

Det svenska teckenspråket är inte ett minoritetsspråk. Men i språklagen (SFS 2009:600) har det svenska teckenspråket fått samma status som Sveriges fem minoritetsspråk genom att formuleringen i 9§ som handlar om teckenspråket är exakt densamma som för de fem minoritetsspråken i 8§.

Språkrådets teckenspråksavdelning har i uppgift att samla och dokumentera det svenska teckenspråket, att ge råd och sprida material och kunskap om teckenspråket samt att bevaka frågor inom det språkpolitiska området.

Språkrådet har inget uppdrag att producera material.

Stockholms universitet

Institutionen för lingvistik har en avdelning för teckenspråk där forskning om och undervisning i teckenspråk bedrivs. På avdelningens hemsida finns ett digitalt lexikon där man kan söka och få fram hur ord och begrepp tecknas. Det är ett stort lexikon där man också kan välja olika specialområde och se hur facktermer tecknas. Även länkar till flera andra länders teckenspråkslexikon är utlagda.

SVT, UR och TV4

Utbildningsradion, UR, Sveriges Television, SVT och TV4 producerar mestadels TV-program. UR har gjort en lättsam teckenspråkskurs som finns på hemsidan och är öppen och tillgänglig för vem som helst. UR har också lagt ut avsnitt av sagor om lilla Pino, sagor för de allra minsta barnen där alla avsnitt kan ses.

SVT sänder både nyhetsprogram och underhållningsprogram på teckenspråk. SVT har också satsat på att få populära program och sändningar teckenspråkstolkade.

TV4 har av Myndigheten för radio och TV fått krav på sig att reguljära sändningar ska göras tillgängliga för både döva och synskadade. Programmen ska syntolkas, teckenspråktolkas och förses med text. Målet är att 90 % av alla program ska vara textade och teckenspråkstolkade senast i juni 2016.

Utredningens övervägande

Slutsats

Bristen på litteratur på teckenspråk är mycket stor. Det finns flera orsaker till detta som framförts tidigare i rapporten. Att främja och stärka teckenspråkig litteratur måste, enligt denna utredning, innebära att öka utbudet, det vill säga att en utgivning kommer igång. En produktion av teckenspråkig litteratur är starkt efterfrågad och behöver komma igång så fort som möjligt. Eftersom det är en relativt kostsam verksamhet är det uteslutet att få privata och kommersiella förlag att själva satsa på en sådan produktion. Utredaren förordar en lösning med statliga medel för att producera och erbjuda anpassad litteratur till den teckenspråkiga gruppen

Det finns tre myndigheter som har litteratur inom sina verksamhetsområden. Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, har tidigare gett ut ett antal sagor och skönlitterära berättelser. Idag har man nästan ingen egen produktion. Man ger produktionsstöd till utgivning, dock endast till anpassade läromedel, inte till populärlitteratur.

Kulturrådet (KUR) kan också ge stöd till litteraturutgivning. Dock har man inget särskilt anslag som stödjer speciell eller anpassad litteratur.

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, har sedan två år tillbaka i uppdrag att främja teckenspråkig litteratur genom olika insatser. Det är därför naturligt att en produktion av litteratur på teckenspråk faller

under MTM:s ansvar och att myndigheten bygger upp en gedigen kompetens inom det teckenspråkiga området.

MTM bör också, enligt utredaren, samtidigt få ansvar att driva tjänsten *Text till teckenspråk*. Projektet, som bedrivits till och med 2012, bör bli permanent så att verksamheten kan återupptas. Det är stor efterfrågan på tjänsten och det är angeläget att den kommer igång igen så fort som möjligt.

Kompetens hos MTM

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, tidigare Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, och ännu tidigare De Blindas Förenings Bibliotek, bildades en gång av den ursprungliga målgruppen, synskadade, utifrån deras krav på litteratur och tillgänglig information. Under åren har målgruppen utökats till att gälla personer med dyslexi och andra personer med permanent eller tillfällig läsnedsättning. Även då var det på initiativ av målgruppen för att få tillgång till talböcker. För TPB innebar det ingen förändring i verksamheten. Det var fortfarande talböcker som var kärnan i verksamheten även om nya grupper tillkom.

Om myndigheten får ansvar för att ännu en målgrupp, teckenspråkiga döva, ska få tillgång till litteratur ställs MTM inför en utmaning eftersom den målgruppen inte kan ta del av MTM:s ursprungliga utbud av tillgänglig litteratur. Det handlar om att

starta en verksamhet som kräver en ny sorts media. Det är ytterst viktigt att det blir bra från början!

Kvaliteten på böcker i en framtida teckenspråkig produktion är viktig. Sveriges Dövas Riksförbund har, i ett projekt, utarbetat en checklista för kvalitetssäkring av teckenspråksöversättning samt riktlinjer inför upphandling av teckenspråksfilmer. Det måste finnas kompetens inom myndigheten som kan bedöma detta.

Det nya ansvarsområdet kräver teckenspråkig personal för en trovärdig kontakt med den teckenspråkiga målgruppen. Det behövs även en teckenspråkig samordnare till verksamheten *Text till teckenspråk*. Dessutom krävs teknisk kompetens som är väl förtrogen med både gamla och nya tekniska lösningar inom teckenspråksområdet.

En referensgrupp behövs med kompetens som kan följa och stödja myndighetens uppbyggnad av den nya verksamheten.

Nya uppgifter kommer att kräva förändringar i myndighetens instruktion.

Tidskrift (i första hand till unga)

Kamratposten, som flera deltagare nämnde, har 52 sidor. För att få fram ett underlag kring villkor, ekonomi, tillstånd för en sådan verksamhet, behöver tidskriftsfrågan utredas vidare.

Årligt finansieringsbehov

Utredaren uppskattar verksamhetens behov enligt nedanstående prognos.

Teckenspråkig litteratur 8 miljoner kr

- Produktion av litteratur via upphandling av externa förlag/företag (20-30 titlar)
- Teckenspråkig personal på MTM (1,5-2 tjänster)
- Övriga kostnader

Kostnader och utgivningsnivå per år bygger på information som redovisas i kapitel 6.

Text till teckenspråk 2 miljoner kr

- Översättning av text till teckenspråk via upphandling av externa företag (1,2 – 1,5 milj. kr per år)
- En samordnare (0,5-1 tjänst)
- Övriga kostnader

Verksamheten *Text till teckenspråk* har prövats i projektform under tre år. Kostnaden bygger på redovisning i projektets slutrapport.

Bilaga

Deltagare i utredningen

Förlag/företag

Teckenbro Media AB, Örebro

www.teckenbro.com

Teckenbro Media AB är ett företag som bland annat arbetar med översättningar vice versa mellan svenska och svenskt teckenspråk. En del av arbetet handlar om att göra webbsidor tillgängliga på svenskt teckenspråk. Teckenbro Media AB anpassar också läromedel och har även gett ut några böcker på svenskt teckenspråk. Teckenbro Media AB har flera anställda och har även en egen fullt utrustad inspelningsstudio. Teckenbro Media erbjuder också teckenspråkskurser, föreläsningar och projektledning.

MediaCuben, Täby

www.mediacuben.se

MediaCuben är ett litet företag som producerar läromedel och information om olika typer av funktionsnedsättningar. Man använder sig av medier med rörliga bilder. MediaCuben har ingen egen studio och ingen anställd personal. Man bygger upp studios när det är aktuellt med inspelning och köper in aktörer. MediaCuben jobbar mest mot statliga myndigheter men även den privata sektorn efterfrågar deras tjänster. MediaCuben har också gett ut några böcker på svenskt teckenspråk.

Ning AB, Leksand

<http://ningab.se>

Ning AB arbetar med översättningar främst mellan språken svenska och svenskt teckenspråk. Ning AB kan också, vid behov, översätta från andra talade språk till teckenspråk. Ning AB översätter information på hemsidor, instruktioner, litteratur och annat som behöver göras tillgängligt till svenskt teckenspråk. Ning AB har sina lokaler på Västanviks folkhögskola och har därmed tillgång till den studio som byggdes upp då Dövas TV hade sin verksamhet där. Fem personer arbetar inom företaget. Ning AB har inte gett ut någon skönlitterär bok på teckenspråk.

Döviana, Malmö

www.doviana.se

Döviana arbetar med översättningar mellan svenska

och svenskt teckenspråk men även med översättningar till/från amerikanskt och internationellt teckenspråk. Döviana har i dagsläget fyra anställda. Man har ingen egen studio utan hyr in sig vid behov. Döviana har gett ut ett antal böcker som alla handlar om döv- och/eller teckenspråksområdet. Ingen bok är dock utgiven på teckenspråk. Däremot ger Döviana ut en teckenspråkig tidskrift två gånger om året. Den heter *Cultura Signa* och innehåller samlade artiklar som rör dövområdet.

Dramaski, Handen

www.dramaski.se

Dramaski är ett litet företag som arbetar med att skapa visuella mediaprodukter bland annat översättning till teckenspråk och ger även språkstöd när till exempel ett manus ska översättas till teckenspråk. Dramaski har gjort flera informationsfilmer. Dramaski har ännu inte gett ut någon bok på teckenspråk men däremot flera dramaproduktioner på svenskt teckenspråk.

Omnitor, Stockholm

www.omnitor.se

Omnitor är ett företag med i dagsläget elva anställda som satsat på tekniska lösningar för kommunikation på teckenspråk eller mellan teckenspråk och skriven eller talad svenska. Omnitor erbjuder också tjänster för att göra information tillgänglig på teckenspråk. Omnitor har ännu inte gett ut någon teckenspråkig bok.

Teckenspråkiga arbetsplatser

Bibliotekarier, lärare och/eller förskollärare från:

- Korsgatans förskola, Vänersborg
- Kattungens förskola, Örebro

Från alla SPSM:s sex specialskolor för döva och hörsel-skadade:

- Birgittaskolan, Örebro
- Vänerskolan, Vänerborg
- Manillaskolan, Stockholm
- Östervångskolan, Lund
- Kristinaskolan, Härnösand
- Åsbackaskolan, Gnesta

Från kommunala grundskolor med teckenspråksklasser:

- Kannebäcksskolan, Göteborg
- Alviksskolan, Stockholm

Från riksgymnasierna för döva och hörskeskadade (RGD och RGH):

- Virginska riksgymnasiet, Örebro
- Risbergiska riksgymnasiet, Örebro

Från två skolor som bedriver undervisning på teckenspråk för vuxna:

- Mogård, Stockholm
- Västanviks folkhögskola, Leksand

Intresseorganisationer

Sveriges Dövas Riksförbund (SDR)

www.sdr.org

Sveriges Dövas Ungdomsförbund (SDUF)

www.s-d-u.se

Förbundet för döva, hörselskadade och språkstörda

barn (DHB)

www.dhb.se

Förbundet Sveriges Dövblinda/Dövblind Ungdom

(FSDB/DBU)

www.fsdb.org / <http://www.fsdb.org/dbu.html>

Referenser

Cultura Signa – en kulturtidskrift på teckenspråk
<http://www.culturasigna.se>

Danielsson, Louise (1992), *Att vara invandrare och döv: en dubbel utmaning?* Tumba, Sveriges invandrarinstitut och museum.

Danielsson, Louise (1994), *Ung och döv i mångfaldens Sverige*, Tumba, Mångkulturellt centrum

Eriksson, Per (2000) *Döva och bibliotek – en kartläggning*, Örebro Länsbibliotek.

Förenta nationerna, FN: *Standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättningar delaktighet och jämlikhet*, 1993.

Förenta nationerna, FN: *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar*, 2008:23.

Förordning med instruktion för Myndigheten för tillgängliga medier (SFS 2010:769)
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-2010769-med-inst_sfs-2010-769

Göransson, Sara & Westholm, Göran (1995): *Nästan allt om döva*, Örebro, SIH Läromedel.

Hjärnans flexibilitet hos döva kartläggs (2009). Linköpings universitet
<http://www.liu.se/forskning/forskningsnyheter/1.439800?l=sv>

Hörselskadades Riksförbund, HRF (2007): *Äh det var inget viktigt... – om hörselskadades situation i Sverige*.

Kulturrådet, *Ett tillgängligt kulturliv för alla – mål 2011-2016*
http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2010/tillganglighet_webb.pdf

Kvalitetsgranskning av teckenspråkiga filmer
<http://www.sdr.org/vara-fragor/projekt/kvalitetssakering-av-teckenspraksfilmer>

Lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (SFS 1960:729).

Nilsson, Jenny (2013): *Katalogisering och digital distribution av litteratur på teckenspråk – slutrapport*.

Ny bibliotekslag – förslag
<http://www.regeringen.se/sb/d/16860/a/215252>

Språklag (SFS 2009:600).

Svartholm, Kristina, *Tvåspråkighet och målluppfyllelse i ett historiskt perspektiv* (hämtad 2013).

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (2005): *Talboken 50 år!*.

Teckenspråk och teckenspråkiga, kunskaps- och forskningsöversikt (SOU 2006:29).

Teckenspråk och teckenspråkiga, översyn av teckenspråkets ställning (SOU 2006:54).

Text till teckenspråk, slutrapport
<http://www.sdr.org/vara-fragor/projekt/text-till-teckensprak>

Tid för teckenspråk

Utredning om teckenspråkig läsning

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, är en statlig myndighet vars uppdrag är att ge människor med läsnedsättning tillgång till de medier de behöver på det sätt som passar dem. MTM:s vision är ett samhälle där alla medier är tillgängliga.

Idag har MTM ett uppdrag att främja teckenspråkig litteratur. MTM förvärvar och erbjuder via den webbaserade katalogen Legimus de titlar på teckenspråk som Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ger ut. Genom de kontakter med intresseorganisationer som myndigheten haft de senaste åren vet vi att behovet av teckenspråkig litteratur är stort.

MTM:s utredare Helena Söderlund har på myndighetens uppdrag tagit fram rapporten som ger en beskrivning av bland annat nuläge, definitioner samt målgrupperna - vem/vilka behöver teckenspråkig litteratur.

Rapporten är ett underlag till den hemställan om ett nytt uppdrag att producera teckenspråkig litteratur, som MTM lämnar till regeringen i september 2013.